

ifjúságban is, mint a gyilkos parancsnak való vak engedelmesség. *Mondjátok hát, hogy nem reménytelen* — írja a költemény utolsó sorában, optimista kicsengéssel zárva a verset, de maga is mástól várva a biztatást ehhez a reményhez.

A halálra készülő költő emberi nagyságának egyik legvonzóbb vonása, hogy legkeservesebb napjaiban is mindig nagyobb távlatból, nem személyes kiszolgáltatottsága helyzetéből ítélte meg a jelenségeket. Ő a kitagadott, a nemzet közöségéből kiszorított már egy új világ szemszögéből nézi a háborús ifjúságot is — és nem szeretne végleg lemondani róluk. A maga sorsát illetően biztosabban számított a közeli halálra, mint a szabadulás lehetőségére, de szenvedélyesen érdekelte a jövő, az újra épülő világ, ahol az *új falak tövében* az ő szavai is felhangzanak majd.

Éles szemmel látja a jelen morális pusztításait, de a felvilágosodás korának gondolkodóihoz hasonlóan hisz a humánumban, az ember igazát és javát szolgáló tiszta gondolat erkölcsi erejében, szép szavát idézve: — *az emberséghez méltó értelemben.*

RADNÓTI MIKLÓS KÉT ELFELEJTETT VERSE

HÍV A DUNA

Egy zajgó, tavaszi estén,
Amikor minden új fakad,
S az Élet dalát zengik a légben
Láthatatlan hadak,
Hív a Duna... az örök
Titkok Dunája majd.

Nézem az áttetsző hullámokat,
Szemem issza a rejtett titkokat,
Itthagynom a párás, vágyas estét...
Megölelem a hideg Duna testét,
Rámvágyó, utolsó szeretőm testét,
Megölelem a Halált...

SZEMEM MEREDTEN BORBA MEREDT

s a serlegből kikelt a Nő
és szédítő vad táncot lejtett...
mint egy huri, valami frivol
Isten által a mennyországból
véletlen ittenfelejtett...

És szédítő vad táncot lejtett...
a könnyen dülő serleg szélén
ringatózott párázó teste...

az őrjítő balettet lejtve,
vérző vágyakat oltott belém...

A könnyen dülő serleg szélén
megcsúszott egy éles ritmuson
és sikoltva kidőlt a pohár,
mint kocsmai részeg tivornyán
s a bor szertefolyt az abroszon...

1927-ben jelent meg a *Mindnyájunk Lapja* című szépirodalmi-művészeti és társadalmi hetilap, melynek 3. számában (május 18.) olvasható a *Hív a Duna*, 17. számában (augusztus 24.) pedig a *Szemem meredten borba meredt* című Radnóti-vers. A hetilap dec. 15-i száma közli a költő tárcanovelláját is — *A poeta és a nő* címmel. A hetilap első számának munkatársai között szerepel Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Schöpflin Aladár, Bónyi Adorján; a fiatalok közül Fodor József, Horváth Béla, Wagner (Tamási) György.

Közl: PÁSZTOR JÓZSEF

KIADATLAN ÉS ELFELEJTETT RADNÓTI-ÍRÁSOK

RADNÓTI MIKLÓS: CHAPLIN: CIRKUSZ

És a film művészete, ahogyan mondani szokták. Azt hiszem egy. Charlie Chaplin ma talán egyetlen művésze a filmnek. A némaság és mozgás művésze és a rendezés, a technika őrdögi mestere ez a furcsa, szomorú ember.

Mert kicsodák a többiek. Jóalakú és szép vagy érdekesarcú férfiak és nők, akik igen stílusosan tudnak mozogni a rendes, de díszletekkel alátámasztott hétköznapi vagy — ez a filmtől függ — ünnepi világban. És igen jól értik a csók technikáját s különféle módozatait. De ezt érti minden tehetséges szerelemes is. Mégis hol van-

nak ezek tőlünk. És hol van Chaplin? Bennünk van. Bennem is és ott van az előadás után szembejövő első idegenben is.

Ki nem ment már haza egy-egy film után és próbálta otthon álmosan és zavarodottan a tükör előtt a színészek pózait és arcjátékát utánozni? És az eredmény? Lemondó, bosszús legyintés, nem jó, nem tudjuk utána csinálni és szeretnénk önmagunkat jól jelfofozni.

De a Cirkusz után ugy-e nem komédiázunk a tükör előtt. Ez komoly dolog és kissé véres és fájó játék lenne. Az életünk kegyetlen szimbóluma ez a film és ez a művész.

Karikatúra. Mély, amilyen csak groszi karikatúra tud lenni, de jó és könnyes, olyan jószágon fájdalmas, amilyen egy karikatúra nem lehet. Kényelmetlenül ismerős nekünk ez az ember és egy-egy váratlan mozdulata.

Kétfelvonasos burleszkeken át jutott el ide. A Kölyök és az Aranyláz után a Cirkuszig.

Emlékeznek az Aranyláz zsemlyetáncára? Kár, hogy ebben az újabban nincs ilyen produkció. De nem is lehet.

Mert mi a Cirkusz?

A mi egész életünk és a mi életünkben, sajnos, ritkán vannak zsemlyetáncok.

A mi életünk a Cirkusz és az ő életének egy epizódja, művészetének egy szépen kivilágított egyszerű építésű állomása.

Elkerül a Cirkuszhoz, felragyog előtte a siker csillaga, szeret és elbuktatja önmagát. És otthagyja a cirkuszt, vagy talán a cirkusz hagyja ott őt.

És mi? Megszületünk, fiatalon és erősen, hajszoljuk a Siker csillagát, szeretünk közben és szeretkezünk, hogy a végén szürkén és fáradtan az elvonuló Cirkusz porfelhőbe veszve kis gombóccá gyúrjuk a papírcsillagot, a Sikert és félszeg mozdulat-tal elrúgjuk magunktól.

És elindulunk.

Kifelé az életből.

A végén valamennyien szekundára felelünk az élet művészetéből. És még pót-vizsgázni sem lehet. Kegyetlen dolog.

Cirkusz, ugy-e? És a mi Cirkuszunk. És az is marad, csak néha megjelenik egy hangtalan ember a vásznon és megmutatja nekünk.

Egy furcsa ember. Egy művész.

Egy színész és egy rendező.

Charlie Chaplin.

És a hétköznapiak enyvétől egymásratapadó kemény ajkainkat szétnyitja az ámulat kulcsával.

Szeretném megszorítani a kezét.

„1928” október

A tizenkilenc éves Radnóti szép lírai-filozofikus írása Chaplin Cirkuszáról egy nemrégiben megtalált régi folyóiratból került ki.

Négy évtizeddel ezelőtt néhány fiatal költő — Radnóti Miklós, Forgács Antal, Vajda János, Wagner György és mások — „Jóság” címmel adtak ki versantológiát. „Akik ebben a kötetben összeverődünk: különböző világnézetű, különböző korú, ismertebb vagy ismeretlenebb nevű emberek, akik emberek akarnak maradni a háború utáni nyomorúságban és embertelenségben is, s akik úgy vélnek magyarságuk mellett is hitet tenni, ha azt, ami összehozta őket, s amit könyvük címéül is választottak: Jóság, dalolják...” írták 1929 májusán a kötet előszavában.

Radnóti bemutatásához a következő sorok olvashatók: „az »1928« irodalmi, művészeti és kritikai szemle szerkesztője”. Ez a szákszavú kis adat több hónapos kutatómunkára indított, míg végül Tiszay Andor, a munkásmozgalmi-irodalmi ritkaságok szenvedélyes és értő gyűjtője elhozta az „1928”-at a nemzeti könyvtárba.

„Nekem Radnóti Miklós az első számot a Japán-kávéházban adta át személyesen — emlékszik vissza —, a másodikat pedig már postán juttatta el hozzám. Felmerült bennem a kérdés, miért adta éppen nekem? Valószínűleg azért, mert ismerhette nevemet a munkásmozgalmi sajtóból. Az „1928” első számát átvéve Radnóti kezéből, megkérdeztem őt, hány példányban nyomták ki a lapot. Egészen pontosan emlékszem válaszára most is, »sajnos, csak hatszáz példányban«”.

Vajon hol lehet a hatszáz példány? A könyvtárakban egyetlenegy sincs tudomásunk szerint, pedig érdemes a megőrzésre. Az összesen két számot megért folyóiratban találjuk Radnóti „Nyár van” című — a lap megtalálásáig ismeretlen költeményét és négy kis prózai írását, melyek ugyancsak az „elsúlylyedt” irodalomhoz tartoztak. Ezek egyikét ismertetjük. (Megjegyezzük, hogy Molnár Ferenc az Irodalomtörténeti Közlemények 1968. 3. számában foglalkozott az 1928 fölélt két számmal.)

Közlő: MARKOVITS GYÖRGYI